فصلنامه‌ی اقتصاد مقداری (بررسی‌های اقتصادی سابق) تابستان ۱۴۰۴ ۲۲(۲) ۴۱-۱

فصلنامه‌ی اقتصاد مقداری

صفحه ی اصلی وب سایت مجله:
www.jqe.scu.ac.ir
شاپا الکترونیکی: ۴۲۷۱-۲۷۱۷
شاپا چاپی: ۵۸۵۰-۲۰۰۸

اثر آزادی اقتصادی بر ارتباط بین شاخص فساد و رشد اقتصادی در اقتصاد ایران

اعظم داوودی*، بهروز صادقی عمروآبادی **، سید مرتضی افقه***

** کارشناسی ارشد اقتصاد، گروه اقتصاد، دانشکده ی اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.*
*** استادیار اقتصاد، گروه اقتصاد، دانشکده ی اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران. (نویسنده ی مسئول)*
**** دانشیار اقتصاد، گروه اقتصاد، دانشکده ی اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.*

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت:
تاریخ بازنگری:
تاریخ پذیرش:

طبقه‌بندی JEL: F43 ,O43, D73

واژگان کلیدی:
آزادی اقتصادی، فساد، فساد اداری، رشد اقتصادی، اقتصاد ایران

ارتباط با نویسنده (گان) مسئول:
ایمیل: b.sadeghi@scu.ac.ir
0000-0002-9992-2114

آدرس پستی:
ایران، اهواز، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید شهید چمران، اهواز

اطلاعات تکمیلی:

این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد اعظم داوودی تحت راهنمایی دکتر بهروز صادقی عمروآبادی و دکتر سید مرتضی افقه در دانشگاه شهیدچمران اهواز است.

قدردانی: از تمامی افراد و موسساتی که در انجام این تحقیق مولف را مساعدت نمودند، قدردانی می‌شود.
تضاد منافع: نویسندگان مقاله اعلام می‌کنند که در انتشار مقاله ارائه شده تضاد منافعی وجود ندارد.
منابع مالی: نویسنده‌ها هیچگونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

دانشگاه شهید چمران اهواز
فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد مقداری (بررسی های اقتصادی سابق)

چکیده

فساد از منظر تئوریک می‌تواند هم روغن (عامل مثبت) و هم سنگریزه (عامل منفی) بین چرخ دنده‌های اقتصاد باشد. در این مسیر آزادی اقتصادی علاوه بر اینکه به عنوان یک بستر و پیش نیاز مهم برای توسعه و بهبود عوامل غیراقتصادی موثر بر رشد اقتصادی مطرح می‌گردد، می‌تواند اثرات مخرب فساد بر رشد اقتصادی را نیز تعدیل کند. لذا پژوهش حاضر به هدف بررسی اثر آزادی اقتصادی بر رابطه بین فساد و رشد اقتصادی ایران صورت گرفت. تحقیق حاضر به لحاظ هدف، کاربردی و به جهت روش توصیفی و تحلیلی است. در این راستا داده‌های مرتبط با رشد اقتصادی، فساد و آزادی اقتصادی از سایت بانک جهانی و موسسه فریزر جمع آوری و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش حداقل مربعات معمولی وزن‌دهی شده (GLS) و گشتاورهای تعمیم یافته (GMM) و خودرگرسیونی با وقفه های توزیعی (ARDL) با داده‌های سری زمانی و نرم افزار ایویوز ۱۳ طی سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۴۰۱ استفاده شد. نتایج پژوهش در مدل های مختلف نشان داد که متغیر فساد بر رشد اقتصادی ایران اثر منفی و معنی داری داشته است. همچنین اثر آزادی اقتصادی بر رشد اقتصادی ایران مثبت و معنادار بود. همچنین، آزادی اقتصادی یک اثر تعدیل کننده مثبت بر رابطه بین فساد و رشد اقتصادی دارد.

ارجاع به مقاله:
داوودی، اعظم.، صادقی عمروآبادی، بهروز و افقه، سید مرتضی. (۱۴۰۴). اثر آزادی اقتصادی بر ارتباط بین شاخص فساد و رشد اقتصادی در اقتصاد ایران. فصلنامه اقتصاد مقداری (بررسی‌های اقتصادی سابق)، ۲۲(۲)، ۴۱-۱.
doi .....

© 2025 Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license) (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

۱- مقدمه

در عصر حاضر یکی از موضوعاتی که توجه اقتصاددانان و سیاستگذاران اقتصادی را به خود، فارغ از هر گونه مکتب و گرایشی، جلب نموده است، مسئله رشد اقتصادی است. یکی از شاخص‌های ارزیابی وضعیت اقتصادی کشورها رشد اقتصادی است. در این راستا، در جوامع مختلف اقتصاددانان سعی بر این داشته‌اند با ارائه و تدوین نظریه‌های خود در حوزه اقتصاد رشد، بینشی وسیع و جامع در مورد علل تفاوت رشد اقتصادی در بین کشورها و مناطق مختلف جهان را فراهم کرده و تحلیلی جامع از علل این تفاوت‌ها ارائه کنند (Ansari Samani & Alizadeh, 2019: Sami et al., 2025). در این جهت آزادی اقتصادی علاوه بر اینکه به عنوان یک بستر و پیش نیاز مهم برای توسعه و بهبود عوامل غیر اقتصادی (ثبات سیاسی، تضمین قراردادها و ...) موثر بر رشد اقتصادی مطرح می‌گردد، از سوی دیگر، به عنوان یکی از عواملی است که در چند دهه گذشته جایگاه ویژه و مهمی بین اهداف اقتصادی و سیاسی کشورهای جهان پیدا کرده است.

از طرف دیگر، فساد از قدیمی‌ترین مسائل مطرح در بین علمای سیاسی، اقتصاددانان و سیاستگذاران بوده و زمانی‌که سرعت بازار با نارسائی‌هایی در آن کند می‌شود، افزایش می‌یابد (Heidari et al., 2014). محققین، سیاستگذاران و دولتمردان در این وضعیت، به‌دنبال بررسی علل و عواقب ناشی از فساد جهت انجام مداخلات در مسیر کاهش آن بوده‌اند، اما لزوما به نتیجه قاطعی نرسیده‌اند (Heidari haratemeh, 2022). مهم‌ترین علل فساد اقتصادی در بخش عمومی به تصدی‌های دولت در اقتصاد مربوط می‌شود و شامل محدودیت های تجاری، یارانه‌های صنعتی، کنترل قیمت‌ها، نرخهای چندگانه ارزی، دستمزدهای پایین در خدمات دولتی، تجاری، و ذخایر منابع طبیعی مانند نفت است (Zeidizade, 2012). فساد اقتصادی سبب کاهش سرمایه‌گذاری و کندی رشد اقتصادی درآمدهای مالیاتی کاهش می‌یابد و کیفیت زیر ساخت‌های اقتصادی و خدمات عمومی تنزل پیدا می‌کند و در نهایت باعث عدم تحقق اهداف توسعه اقتصادی می‌شود (Singh & Gal, 2020).

در خصوص ارتباط میان فساد مالي و رشد اقتصادي لزوما نتیجه قاطعی وجود ندارد، زیرا عوامل متفاوتی در کیفیت این رابطه دخیل هستند که بعضا به‌عنوان منشأ و گاها به‌عنوان نتیجه موضوع بحث شده‌اند. فاکتورهایی چون کیفیت بد حکمرانی، قوانین و مقررات ناکارآمد، کیفیت نظام قضایی، بوروکراسی ناکارآمد، نبود حاکمیت قانون، که معمولا شایع هستند در کشورهاي درحال توسعه، بر انگیزه کارگزاران بخش خصوصي و درنتیجه هزینه تولید و سرمایه گذاری و روی‌آوردن به سمت فساد موثرند (Yari Fard &

Noorian, 2015). اما از ظرف دیگر مسائلی مانند اختلال در تخصیص بودجه و کالاي عمومي، انحراف غیر بهینه سرمایه انسانی و کارآفريني و ترغیب رانتجويي، کاهش حمایت از دولت‌ها در تقویت نهادهاي حامي بازار همگی منجر به کاهش رشد اقتصادي خواهد شد (Mohseni Zonouzi et al., 2017). لذا دو دیدگاه در خصوص پیامدهای فساد وجود دارد: ۱-کارآمدی فساد که در این دیدگاه فساد به عنوان روشی برای غلبه بر ناکارآمدی های قوانین و مقررات بیان می‌شود و ۲-ناکارآمدی فساد که در این دیدگاه فساد به عنوان یک مانع برای رشد اقتصادی قلمداد می‌گردد (Heidari et al., 2014). یکي از کانال‌هايي که فساد مي‌تواند بر رشد اقتصادي تأثیر بگذارد، سرمایه‌گذاري خصوصي می‌باشد. اثر سرمایه گذاري تشويقي فساد بر رشد اقتصادی به‌دلیل نتیجه افزایش هزینه و ریسک سرمایه و تقویت عدم اطمینان مربوط به بازدهی و بازگشت سرمایه یا به‌دلیل اجازه‌ي سریعتر و راحت‌تر سرمایه‌گذاري و در نتیجه سرمایه‌گذاري بالاتر، می‌تواند مبهم باشد (Alshubiri et al.,2024).

در این راستا مفهوم آزادی اقتصادی مطرح می‌شود که به معنی آزاد بودن افراد به منظور دخل و تصرف، مبادله، معاوضه و واگذاری دارایی‌هایشان از راه قانونی است (Arabi et al., 2021). آزادی اقتصادی در مطالعات به عنوان یک عامل بازدارنده برای فساد معرفی شده است که اگر افراد در جامعه قادر باشند به راحتی مجوزهای لازم برای کارهای اقتصادی خود را بگیرند، و دولت مکانیسم بازار را مختل نکرده باشد میتوان انتظار داشت که فساد مالی تا حد زیادی کاهش یابد (Sameti et al., 2006). واقعیت این است که تجمع حقوق مالکیت، آزادی و نبود فساد، مناسبترین نظام حقوقی برای توسعه بازارهای رقابتی است، زیرا در آن افراد می‌توانند به علت برخورداری از آزادی انتقال داراییها و به کار گرفتن مبتکرانه استعدادهای خود در نبود فساد، برای کسب درآمد و ثروت بیشتر به رقابت بپردازند (Del Angizan et al., 2012). نظام اقتصادی مبتنی بر آزادی همراه با اخلاق و برخورداری از مالکیت به بهترین وجه، تنها در کشورهای توسعه یافته قابل تصور است (Gründler & Potrafke, 2019). از همین رو است که با استقرار یافتن این سیستم، در جوامع اروپای غربی و آمریکای شمالی، اقتصاد این کشورها از شکوفایی بی‌سابقه‌ای برخوردار می‌شوند (Hasanimoghadam et al., 2021). ازدیدی دیگر عوامل موثر بر رشد اقتصادی را در دوسته عوامل اقتصادی (مانند نرخ پس انداز، رشد عوامل تولید و سرمایه) و عوامل غیراقتصادی (حقوق مالکیت، تضمین قرادادها، فساد در دستگاههای اداری، ثبات سیاسی و ...) می‌توان طبقه‌بندی نمود. در این راستا بررسی و انجام تحقیقات در نقاط مختلف جهان، نشان داده که بهبود و ارتقاء وضعیت آزادی اقتصادی می تواند منجر به ارتقاء

شاخصهای خرد و کلان اقتصادی گردد و همچنین، میتواند حضور فعال، موفق و رقابتی یک کشور را در بازاهای بین المللی و منطقه‌ای فراهم کرده و از این راه موجب دستیابی به رشد اقتصادی در یک کشور گردد (Ansari Samani & Alizadeh, 2019). با توجه به دو رویکرد ذکر شده برای اثرگذاری فساد بر رشد اقتصادی می توان بیان داشت که آزادی اقتصادی میتواند به عنوان یک متغیر تعدیلگر در رابطه بین فساد و رشد اقتصادی باشد که کمتر بدان توجه شده است.

با توجه به اهمیت موضوع، امروزه بیشتر اقتصاددانان و از جمله اقتصاددانان نهادگرا، به نقش مهم آزادی اقتصادی در تحلیل‌های اقتصادی پی برده‌اند. همچنین، فساد نیز به عنوان یک مشکل بسیار جدی شناخته می‌شود که در سازمانها و شرکتهای گوناگون در سطح جهان مشاهده شده است. لذا بررسی رابطه بین فساد و رشد اقتصادی و مطالعه اثر آزادی اقتصادی بر این رابطه بسیار مهم و ضروری است. مطالعه حاضر از منظر بررسی نقش تعدیل‌گر آزادی اقتصادی در رابطه فساد و رشد اقتصادی برای برنامه‌ریزان اقتصادی کشور که در دستگاه‌های اجرایی مشغول هستند می‌تواند دارای اهمیت ویژه‌ای باشد. این موضوع برای پژوهشگران حوزه رشد اقتصادی و بخش عمومی جهت پرکردن شکاف علمی رشد بین کشورهای مختلف نیز می تواند آموزنده باشد. استفاده از الگوهای متفاوت اقتصاد سنجی همچون GLS، GMM و ARDL جهت بررسی دقت و اعتبار مدل از دیگر مزیت‌های این مطالعه می باشد. لذا در پژوهش حاضر هدف این است که تاثیر آزادی اقتصادی بر رابطه بین فساد و رشد اقتصادی در اقتصاد ایران مورد بررسی قرار گیرد. پس از این مقدمه، مقاله حاضر در چهار بخش مطالب خور ار ارائه می کند. در ادامه ادبیات و پیشینه تحقیق به بررسی تئوری‌های مربوط و مطالعات صورت گرفته در زمینه موضوع مطالعه می‌پردازد. در بخش سوم، روش تحقیق، تصریح مدل اقتصادسنجی و متغیرهای تحقیق ارائه می‌گردد. بخش چهارم نتایج تحقیق و در نهایت در بخش پنجم نتیجه گیری و پیشنهادها ارائه می-گردد.

۲- ادبیات تحقیق

۲-۱- الگوهای رشد اقتصادی

الگوهای رشد اقتصادی نظریاتی جهت تفسیر و تحلیل واقعیت‌های مشاهده‌شده در مورد رشداقتصادی در سطح دنیا ارائه می‌کنند. برای تحلیل و بررسی عواملی که به رشد اقتصادی منجر می‌شود و به‌دنبال آن، لحاظ کردن آن‌ها در جریان تصمیم‌گیری‌های سیاستی، مدل‌ها و تئوری‌های رشداقتصادی از اهمیت بسیاری برخوردارند (Jafari Samimi & Salehi,

فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد مقداری (بررسی های اقتصادی سابق)
دانشگاه شهید چمران اهواز

Malanski & Póvoa, 2021 :2012). مطالعات اولیه تفاوت نرخ رشد کشورها را ناشی از تفاوت در موجودی عوامل پایه‌ای تولید و تکنولوژی آنها می‌دانست، اما مطالعات نظری و تجربی جدید رشد نشان داده که در کنار سرمایه فیریکی و تکنولوژی، نهادها و عواملی همچون فساد و آزادی اقتصادی به عنوان معیاری از حکمرانی نیز بر رشد اقتصادی تاثیر دارد (Acemoglu et al., 2005; Olsson & Hibbs, 2023). مطالعات در مورد رشد شامل سه مسیری است که از منظر تاریخی و روش‌شناختی متفاوت هستند: مسیر اول، جریان کلاسیک می‌باشد که دیوید هیوم[1] و آدام اسمیت از پیشگامان آن می‌باشند. مسیر دوم، جریان نئوکلاسیک بوده که با داده‌های آماری مربوط به بعد از جنگ جهانی دوم کار کرده و پیشرفت تکنولوژی را به‌عنوان فاکتور برون‌زا و انباشت سرمایه را به‌عنوان فاکتور درون‌زای رشداقتصادی مطرح می‌کنند. سومین مسیر، جریان رشددرون‌زا می‌باشد که فرضیات کلاسیک و نئوکلاسیک در زمینه بازده نزولی سرمایه و بازارهای ایده‌ال را رد می‌کند. نهادگراها و مباحث انتقادی آن‌ها نسبت به جریان های قبلی را در این گروه می‌توان قرار داد که افرادی همچون نورث، اولسون، عجم اوغلو و رابینسون[2] از تاثیرگذاران این جریان هستند (Loasby, 2002).

۲-۲- فساد و رشد اقتصادی

یکی از پدیده‌های شایع در سطح جهان فساد است که از دیرباز و همزاد با پیدایش نخستین شکل‌های دولت و حکومت‌داری وجود داشته است. فساد مالی، به‌عنوان رفتار شخصی منفعت‌طلبانه یک مامور یا مقام اجرایی مطرح می‌شود. همچنین تعریف دیگری از منظر کارکردی، فساد مالی، عبارت از سوءاستفاده از قدرت عمومی در مسیر به‌دست آوردن منافع خصوصی می‌باشد (Mauro, 2006). فساد عمومی به معنای تخصیص نادرست منابع دولتی و زیان رفاه جامعه در یک کشور است (Pulido et al., 2020). وجود تضاد در منافع از موضوع اساسی فساد است (Cieślik & Goczek et al., 2018). اختلاس و ضعف در کانال‌های مبارزه با فساد هر دو بر ضد منافع عمومی اما در حمایت از منافع قدرتمندان است (Boly & Gillanders et al., 2018: Sadeghi Amroabadi & Shahbazi, 2021). در بررسی اثرگذاری نهادها در مقابل فساد و اثر آن بر رشداقتصادی، غالب مطالعات معتقدند که نهادهای سالم، باعث رشداقتصادی می‌شوند (Lakshmi et al., 2021;

[1] David Hume: 1711-1776

[2] North, Olsson, Acemoglu & Robinson

Acemoglu, & Robinson, 2022). به صورت کلی می توان گفت دو دیدگاه کلی متفاوت در مورد پیامدهای فساد وجود دارد:

گروه اول؛ دیدگاه معتقد به کارآمدی فساد: طرفداران این نظریه بر ناکارآمدی قوانین، مقررات و نهادها در اقتصادهای در حال توسعه، تاکید کرده و فساد در بخش عمومی را همانند یک فاکتور که بر ناکارآمدی قوانین و نهادها غلبه دارد، مطرح کرده‌اند (Kargin-Akkoc & Durusu-Ciftci, 2024). از طرفداران این دیدگاه میتوان به لف[3]، لی بی[4] و هانتینگتون[5] اشاره نمود. این افراد معتقدند که فساد همانند روغن برای چرخ‌دنده‌های خشک سیستم‌های اداری و اقتصادی یک اقتصاد بوده و باعث رشد اقتصادی و سرمایه گذاری خواهد شد. لذا آنها فساد را نوعی هزینه کسب و کار می‌دانند که منفعت آن بیشتر از هزینه‌های آن است. لف (۱۹۶۴) معتقد است که "فساد قادر است با فراهم نمودن نرخ بالاتری از سرمایه گذاری به رشد اقتصادی کمک کرده" و همچنین، فساد باعث افزایش و حمایت از ابداعات داخلی و درنتیجه رشد اقتصادی خواهد شد (Hoinaru et al., 2020).

گروه دوم؛ دیدگاه ناکارآمدی فساد: با انجام تحقیقات در زمینه آثار فساد در بخش عمومی پس از سال ۱۹۹۵ منجر به مواجه شدن مکتب کارآمدی فساد دارای با چالشهای بسیاری شد و زمینه پیدایش مکتب دومی در این زمینه شد. پژوهش‌ها در این زمینه نشان داده‌اند که سطوح بالای فساد، نرخ رشد تولید ناخالص داخلی که یکی از شاخصهای توسعه اقتصادی است، را کاهش می‌دهد. بر مبنای این دیدگاه، باردهان (۱۹۹۷) بیان می‌کند که فساد از روش‌های زیر به عنوان یک مانع برای رشد اقتصادی عمل می‌کند: ۱- درگیری انگیزه-های مالی افراد با استعداد و تحصیلکرده در رانت خواری به جای مشارکت در تولید. ۲-رشوه به عنوان مالیات پنهان در محیطهای فاسد برای بازرگانان و احتمال عدم عمل به تعهدات توسط گیرنده رشوه و از بین رفتن اشتیاق سرمایه گذاری. ۳- بی‌اعتمادی و بی احترامی نسبت به سیسم حکومتی کشور و مانع ابداعات و اختراعات جدید در زمینه‌های گوناگون توسط فساد (Bardhan, 1997;Heidari et al., 2014). فساد بر رشد و رفاه اقتصادی تاثیر منفی دارد و لذا باعث ایجاد فقر می‌گردد و از این طریق بر آموزش و سلامت تاثیر منفی میگذارد (Palash, 2018). افزایش فساد اداری و به تبع آن رانت جویی، باعث افزایش مخارج دولت، و کاهش ظرفیت درآمد مالیاتی دولت و نهایتا کسر بودجه دولت خواهد شد. در نتیجه بین فساد اداری و انباشت بدهی دولت و تورم و کاهش رشد اقتصادی ارتباط برقرار

[3] Leff
[4] Bayley
[5] Huntington

است. همچنین فساد می‌تواند از مسیر مخارج سرمایه‌گذاري عمومي و به‌دلیل انتخاب ناسازگار پروژه هاي سرمایه‌گذاري عمومي و انحراف تخصیص بودجه عمومي به سمت پروژه‌هاي سرمایه‌بر بر رشداقتصادی موثر باشد (Dimakou, 2015).

۳-۲- آزادی اقتصادی و رشد اقتصادی

شاخص آزادی اقتصادی ترکیبی از عوامل اقتصادی (مانند آزادی تجارت، آزادی پولی و غیره) و نهادی (آزادی از فساد، آزادی حقوق مالکیت وغیره) است. شواهد حاکی از آن است که آزادی اقتصادی دارای رابطه‌ی مثبت با بهبود تخصیص اعتبارات در سطح خرد و رتبه بندی اعتباری بهتر حکومت‌ها است (Salahmanesh et al., 2021). گارتنی[6] افرادی را دارای آزادی اقتصادی می‌داند؛ اگر دارایی که کسب می‌کنند بدون استفاده از زور، سرقت یا تقلب باشد و این دارایی در برابر تجاوز دیگران حفظ گردد و افراد آزادانه دارایی‌هایشان را استفاده، مبادله و یا نگهداری کنند، بدون اینکه باعث تضعیف حقوق سایرین گردد. با توجه به این تعریف عناصر اصلی و بسیار مهم آزادی اقتصادی شامل انتخاب شخصی، مبادله و یا معاوضه داوطلبانه، آزادی برای انتخاب، و محافظت از دارایی و شخص است (Khodaparast Mashhadi et al., 2013). در جوامع آزاد از نظر اقتصادی، دولت‌ها به کارگران، سرمایه و کالاها اجازه حرکت آزادانه می‌دهند و از اجبار یا محدودیت در آزادی فراتر از حد لازم برای محافظت و حفظ آزادی خود خودداری می‌کنند (Kafash & Sadeghi, 2019; Sadeghi Amroabadi, 2021). آزادی اقتصادی موجب رونق بیشتر می‌شود و آرمان‌های آزادی اقتصادی به‌شدت با جوامع سالم‌تر، محیط‌های تمیزتر، سرانه ثروت بیشتر، توسعه انسانی، دموکراسی و رفع فقر در ارتباط است (Arabi et al., 2017). در نتیجه‌ی آزادسازی تجاری، بنگاه‌ها ساختار اقتصادی و فنی خود را تغییر می‌دهند که منجر به افزایش بهره‌وری و سوددهی آن‌ها خواهد شد. همچنین آزادسازی باعث کاهش هزینه‌های وارداتی مربوط به نهاده‌ها خواهد شد که مجددا باعث افزایش سودآوری بنگاه خواهد شد. آزادسازی تجاری، نظم‌دهی و کارایی بنگاه را افزایش می‌دهد که کارایی، بهره وری و صادرات شرکت را تقویت می‌کند. تجارت منجر می‌شد که دسترسی کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای اقتصادهای در حال توسعه افزایش یابد که می‌تواند رشد اقتصادی را تقویت کند (Amiri et al., 2017).

[6] Garteni

۲-۴- اثر آزادی اقتصادی بر رابطه فساد بر رشد اقتصادی

مطالعات بسیاری در مورد تاثیر فساد بر توسعه اقتصادی و دیگر متغیرهای کلان وجود دارد که اثرات مقبت و منفی آن را بحث می‌کنند (Murshed & Mredula, 2018; Saha& Sen, 2019؛ Dincer & Teoman, 2019؛ Ojeka et al., 2019). کانال های اثرگذاری فساد بر رشد اقتصادی را در سه مسیر زیر می‌توان مطرح کرد که آزادی اقتصادی می‌تواند بر این مسیرها موثر باشد: کیفیت حکومت (کارایی دولت و شفافیت)، سرمایه انسانی (انگیزه ضعیف برای استفاده از مهارت‌ها) و سرمایه گذاری (هزینه های سرمایه گذاری) (Khodabakhshi & Sulaimanpour, 2015). نقش دولت‌ها در سیاستهای اقتصادی، نهادها، حکمرانی و ساختار نظام مالیاتی، نابرابری درآمدی، تورم، فقر، و حجم نقدینگی، دستمزدهای کم، موانع تجاری، اشتغال ضعیف، وضعیت شکننده رقابتی و درجه باز بودن تجاری و اقتصاد زیرزمینی عوامل اقتصادی می‌باشند که می‌تواند منجر به فساد شده و آزادی اقتصادی و عدم دخالت در سازو کار بازار این روندفسادآور را کاهش می‌دهد (Özşahin & Üçler, 2017; Mahmoudinia & Amroabadi, 2023). فساد ترکیب مخارج دولت را توسط دولتمردان فاسد به سوی فرصتهاي سودده در مسير اهداف شخصي تغيير خواهد داد. در اين مسير مي‌توان به پروژهاي فيل سفيد كه از منظر اقتصادي براى جامعه سودآور نيستند؛ اما منافع زيادى براي سياستمداران قدرتمند دارد، اشاره كرد. فساد به شكل رشوه در تهيه كالاها و خدمات دولتى خود را نشان مى‌دهد. اين مشكل با وضعيت بازار ارتباط داشته و در بازارهاي انحصارى با دخالت دولت گسترده‌تر است. محدوديت آزادى اقتصادى در زمينه امور مالياتى و گمركى نيز باعث افزايش فساد مى‌گردد. در اينجا نكته حائز اهميت اين است كه صرف اندازه و مداخله دولت نمى تواند عامل اثرگذار در فساد مالى باشد. بايد بيان داشت كه مداخله دولت هنگامى موجب افزايش فساد مالى است كه دولت در سازوكار بازار اخلال ايجاد كند و بازاز سياه و صف رواج يابد. در شاخص آزادى اقتصادى محدوديت هاى تجارى نيز از عوامل تاثير گذار بر فساد مالى است. اگر واردات كالاهاى مهم مشروط به محدوديت هاى زيادى گردند، مجوزهاى لازم بسيار با ارزش شده و برخى از واردكنندگان و دست اندركاران بازار خارجى را به فساد مالى ترغيب مى‌كنند. و از سوى ديگر اين محدوديت هاى موجب انحصار در صنايع داخلى مى گردد (Sametiet al., 2006). كانال سرمايه‌گذاري خصوصي در سرمايه‌ي انساني براى توضيح فساد بر رشد اقتصادي را بدين‌صورت مى‌توان توضيح داد كه فساد به صورت رانت‌جويي، براي رشد بسيار زيانبار است. زيرا انگيزه نخبگان جامعه را براي ابداع و نوآوري كاهش داده و با هدايت آن‌ها به سمت فعاليت‌هاي رانت جويانه و توزيعي، جامعه را از ظرفيت‌هاي خود محروم خواهد كرد (Del Angizan et al., 2012: Mohamadifar & Sadeghi amroabadi, 2020)، اما

آزادی اقتصادی با ایجاد انگیزه برای توسعه سرمایه انسانی، هم فساد و رانت مخالف با نوآوری را کاهش داده و هم از طریق تقویت سرمایه انسانی رشد را تقویت می‌کند. مطالعات مفهومی و کاربردی که ارتباط بین آزادی اقتصادی و فساد را ارزیابی می‌کنند، انتظار دارند که آزادی اقتصادی باعث افزایش رشد اقتصادی، بهبود درآمد و کاهش سطوح فساد شود. با این حال، بیشتر آنها بر گروه های توسعه یافته متمرکز شده اند (Thach & Ngoc, 2021) و لذا بررسی این موضوع در کشورهای درحال توسعه‌ای چون ایران ضرورت دارد.

۳- پیشینه تحقیق

۳-۱- مطالعات داخلی

متقی و همکاران (۱۴۰۳) به بررسی تأثیر آزادی اقتصادی بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب توسعه‌یافته (OECD)و کشورهای درحال‌توسعه (منتخب منا) در دوره زمانی ۱۹۹۸-۲۰۲۲ و با استفاده از روش گشتاورهای تعمیم یافته پرداختند. نتایج تحقیق حاکی از این است میان تورم با رشد اقتصادی در دو گروه کشور موردمطالعه رابطه معکوس و معناداری وجود دارد؛ درحالی‌که رابطه بین آزادی اقتصادی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، درجه باز بودن تجاری، رشد دوره قبل و هزینه‌های دولتی بر روی رشد اقتصادی در دو گروه کشور مورد بررسی، مستقیم و معنادار بوده است (Mottaqi et al., 2024).

در مقاله‌ای حسنی مقدم و همکاران (۱۴۰۱) «اثر کنترل فساد و سیاست های اقتصادی بر رشد اقتصادی در کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا(MENA) » مورد مطالعه قرار دادند. برای این منظور از داده های یک نمونه شامل ایران و ۱۹ کشور عضو خاورمیانه و شمال آفریقا طی دوره زمانی ۲۰۰۲-۲۰۱۹ و برآورد با روش گشتاورهای تعمیم یافته تابلویی(PGMM) و خود رگرسیون برداری تابلویی(PVAR) استفاده شده است. نتایج برآورد الگو به روشPGMM نشان دهندۀ رابطۀ مثبت و معنا دار متغیرهای کنترل فساد و همچنین اثر متقاطع کنترل فساد و نقدینگی و اثر متقاطع کنترل فساد و مخارج مصرفی نهایی دولت بر رشد اقتصادی می باشد (Hasanimoghadam et al., 2021).

شقاقی شهری (۱۳۹۹) در تحقیقی «اثرات تمرکززدایی مالی و کنترل فساد بر رشد اقتصادی (تجربه کشورهای نفتی منطقه)» را با روش داده-های تابلویی برای کشورهای بزرگ صادرکننده نفت طی دوره زمانی ۲۰۱۷-۱۹۹۸ مورد مطالعه قرار دادند. نتایج به‌دست آمده برای کشورهای منتخب صادرکننده نفت نشان داد که بهبود یک واحدی شاخص کنترل فساد در الگوهای مختلف برآوردی به‌طورمتوسط به‌ترتیب ۰/۷۴، ۰/۵۳، ۰/۶۲ درصد رشد اقتصادی آنها را افزایش داده است. همچنین، اثرات منفی فساد مالی بر رشد اقتصادی با اعمال

تمرکززدایی کاهنده بوده، به‌طوری‌که ضریب برآوردی در دو مدل رشد مثبت و معادل ۰/۱۹ و ۰/۱۶ درصد داشته است (Shaghaghi shahri, 2020).

در تحقیق دیگری زاهد غروی و همکاران (۱۳۹۸) «اثر فساد مالی بر رشد اقتصاد ایران: رویکرد تخصیص استعدادها» با رویکرد تخصیص استعدادها و با به‌کارگیری روش اقتصادسنجی دستگاه معادلات هم‌زمان به بررسی اثر فساد مالی بر رشد اقتصاد ایرانِ سال‌های ۱۳۶۳ تا ۱۳۹۳ پرداخته است و به این نتیجه رسیده است که فساد مالی به واسطه‌ی انحراف در تخصیص استعدادها، رشد اقتصاد ایرانِ آن سال‌ها را کاهش داده است (Zahed Gharavi et al., 2019).

سپهردوست و برجیسیان (۱۳۹۵) «اثرات غیرمستقیم فساد بر رشد اقتصادي با تأکید بر شاخص ادراك فساد» را با داده‌هاي مرتبط با شاخص ادراك فساد (CPI) سازمان شفافیت بین‌الملل، در ۵۳ کشور منتخب با اقتصادهاي رانتی و غیررانتی، طی سالهاي ۲۰۱۳-۱۹۹۶ با روش تخمین معادلات همزمان (SLS) بررسی کردند. نتایج پژوهش نشان داد که شاخص فساد (CPI) داراي اثر منفی غیرمستقیم بر رشد اقتصادي کشورهاي مورد مطالعه است و انتقال اثر از طریق عوامل واسطه‌اي و تأثیرگذار سرمایه‌گذاري، سرمایه انسانی، هزینه‌هاي دولت و بیثباتی سیاسی معنی‌دار است (Sepherdoost & Barchisian, 2016).

۲-۳- مطالعات خارجی

آدی و ابوبکر (۲۰۲۴) در مطالعه با عنوان "سرمایه گذاری و رشد اقتصادی؛ آیا نهادها و آزادی اقتصادی موثرند؟" با تمرکز بر روی یک پنل شامل ۲۷ کشور، از مدل‌های اثر ثابت و تصادفی پنل برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از سال ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۸ استفاده کردند. این مطالعه همچنین از آزمون وو-هاسمن برای تعیین وجود مشکل درون‌زایی در مدل استفاده کرد. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که به صورت جداگانه، افزایش آزادی اقتصادی رشد اقتصادی را تحریک می‌کند و بهبود کیفیت نهادی در افزایش سرمایه‌گذاری مؤثر است. همچنین، اثر متقابل بهبود کیفیت نهادی و آزادی اقتصادی، تحریک سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی است. یافته‌ها در برابر مشخصات مدل‌های جایگزین مقاوم هستند (Addi & Abubakar, 2024).

آستاریو و همکاران (۲۰۲۱) «تاثیر فساد، آزادی اقتصادی و مقررات و شفافیت بر سودآوری و ثبات بانک را در منطقه ریوو» بررسی کردند. در این تحقیق از یک مجموعه داده پانل متعادل و روش تخمین پانل پویا روش تعمیم یافته آرلانو-باند در طی دوره ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۸ استفاده شد. آنها متوجه شدند که فساد و شفافیت تأثیر منفی بر سودآوری بانک و ثبات بانک دارد. در مقابل، آزادی اقتصادی بیشتر باعث افزایش سودآوری و ثبات بانکی می

شود. نتایج این تحقیق نشان داد که مقررات رابطه مثبتی با سودآوری بانک دارد و اثرات دقیق آن بر ثبات به ماهیت مقررات بستگی دارد (Asteriou et al., 2021).

در تحقیق دیگری مالنسکا و پووا (۲۰۲۱) «رشد اقتصادی و فساد در بازارهای نوظهور: اهمیت آزادی اقتصادی» را بررسی کردند. در این تحقیق اثرات فساد بر اقتصاد، که می‌تواند رشد را افزایش یا کاهش دهد، در کشورهای نوظهور آمریکای لاتین و آسیای اقیانوس آرام، بین سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۷، از طریق رگرسیون داده‌های پانل برآورد سیستم-GMM یک مرحله‌ای آزمایش شد. نتایج نشان داد که آزادی اقتصادی به عنوان یک تعدیل کننده در رابطه بین فساد و رشد اقتصادی عمل می کند. در هر دو قاره، آزادی اقتصادی بیشتر به طور متوسط از رشد تولید ناخالص داخلی سرانه حمایت می کند (Malanski, & Póvoa, 2021).

بورخا (۲۰۲۰) در مطالعه‌ای «رابطه بین حواله‌های بانکی، فساد و سرمایه انسانی را در ۲۶ کشور آمریکای لاتین و دریای کارائیب در بازه‌ی زمانی طی سال‌های ۱۹۸۵ تا ۲۰۱۶ » با روش پانل دیتا بررسی کرده است. نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد نقل و انتقالات خصوصی در سطح بین‌المللی از طرف کارگران مهاجر به خانواده‌ها و دوستانشان در آمریکای لاتین افزایش یافته است. این انتقال‌ها که به عنوان حواله نیز شناخته می‌شوند، از ۵ میلیارد دلار در سال ۱۹۹۰ به ۷۴/۳ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۶ افزایش یافت که درآمد میلیون‌ها خانواده در منطقه را افزایش داده است. این حواله‌ها می‌توانند با از بین بردن فقر شدید انبوه جمعیت و نیز با ایجاد مسکن، افزایش امکان دسترسی به تحصیلات و بهداشت بالاتر به توسعه انسانی کمک کنندکه این تاثیر را می‌توان بیشتر در کشورهایی مشاهده کرد که با فساد مبارزه می‌کنند (Borja, 2020).

ساهنون و عبدالنادر (۲۰۲۰) در مطالعه‌ای با «استفاده از تجزیه و تحلیل تصادفی مرزی رابطه بین آموزش و فساد را با شواهدی از ۴۰ کشور در حال توسعه و ۳۵ کشور توسعه‌یافته در دوره‌ی زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۵ » با روش پانل دیتا بررسی کرده‌اند. نتایج نشان می‌دهد فساد می‌تواند عمدتا بر هزینه‌ها تأثیر بگذارد و هزینه‌های آموزشی را مورد تحریف قرار دهد. آن‌ها شواهد محکمی‌در مورد تأثیر منفی تعصب فساد در هزینه بهره‌وری فنی آموزش و پرورش، به ویژه برای کشورهای در حال توسعه پیدا کردند (Sahnoun, & Abdennadher, 2020).

در مقاله دیگری لیته و همکاران (۲۰۱۹) «اثرات بلندمدت کنترل فساد و آزادی اقتصادی بر رشد اقتصادی» در نمونه ای از ۱۲۱ کشور و با مدل خودرگرسیون با وقفه های توزیعی (ARDL) استفاده کردند. نتایج حاکی از آن است که رشد اقتصادی یک کشور می

تواند به طور مثبت و قابل توجهی تحت تأثیر کنترل بلندمدت فساد و آزادی اقتصادی قرار گیرد (Leite et al., 2019).

گراندلر و پوترافک (۲۰۱۹)، مقاله‌ای با عنوان « فساد و رشد اقتصادی، شواهد تجربی کاربردی»، برای ۱۷۵ کشور طی دوره زمانی ۲۰۱۸ - ۲۰۱۲ ، با مدل داده پانل پویا و بررسی اثرات کشوری بر عوامل تغیرناپذیر در طی زمان به این نتیجه رسیدند، هنگامی‌که شاخص ادراک فساد یک انحراف معیار کاهش مییابد، تولید ناخالص داخلی سرانه درحدود ۱۷ درصد کاهش مییابد (Gründler & Potrafke, 2019).

تفاوت تحقیق حاضر با پژوهش‌های پیشین در مدل‌های اقتصادسنجی متنوع GMM،GLS وARDL مورد استفاده و همچنین داده های سری‌زمانی ایران جهت تحلیل تاثیر آزادی اقتصادی بر رابطه بین فساد و رشد اقتصادی کشور ایران است. همچنین این مطالعه اثر تعدیل‌گر متغیر آزادی اقتصادی را بر ارتباط فساد و رشد اقتصادی و کاهش اثرات مخرب احتمالی فساد در اقتصاد ایران مورد بررسی قرار می دهد که نوآوری این مطالعه می باشد.

۴- روش تحقیق

تحقیق حاضر از منظر هدف کاربردی و از منظر ماهیت پژوهش در دسته تحقیقات کمی قرار می‌گیرد. نوع تحقیق از نوع کتابخانه‌ای است و در این مطالعه به بررسی رابطه فساد و رشد اقتصادی با متغیر تعدیلگر آزادی اقتصادی پرداخته شد. جامعه آماری و نمونه آماری تحقیق حاضر اقتصاد کشور ایران است. داده‌های مورد نیاز تحقیق حاضر با استفاده از نرم افزار WDI بانک جهانی و موسسه فریز برای کشور ایران جمع‌آوری شد. روش و ابزار جمع آوری داده‌ها در این تحقیق به شیوه کتابخانه‌ای و اسنادکاوری و داده های سری زمانی است. به منظور تجزه و تحلیل داده‌ها از روش های حداقل مربعات معمولی وزن دهی شده GLS و روش GMM و ARDLبا داده‌های سری زمانی استفاده شد. بدین منظور از نرم افزار ایویوز ۱۳ استفاده و قلمرو زمانی تحقیق حاضر در یک بازه ۱۴۰۱-۱۳۵۷ و قلمرو مکانی این تحقیق اقتصاد کشور ایران است.

۴-۱- مدل اقتصاد سنجی و متغیرها

با توجه به مطالعات پیشین و مرور ادبیات تحقیق و تئوری‌های نهادی در زمینه اثرگذاری آزادی اقتصادی و کنترل فساد به عنوان شاخص های حکمرانی موثر بر رشد اقتصادی و همچنین فرضیه های "فساد به عنوان روغن بین چرخ‌ها" یا "فساد به عنوان شن در بین چرخ‌دنده‌ها" مدل و متغیرهای تحقیق انتخاب شدند و در مدل اقتصادی سنجی تحقیق وارد

شدند. متغیر وابسته، رشد اقتصادی (رشد GDP) و متغیرهای مستقل، شاخص فساد و آزادی اقتصادی و اثرات تعاملی این دو متغیر هستند. مبتنی بر ادبیات و الگوهای رشد اقتصادی کلاسیک نیز متغیرهای کنترلی نیروی کار، تورم، و سرمایه و همچنین مبتنی بر تئوریهای رشد اقتصادی درون زا و تئوری سرمایه انسانی، الگوهای رشد نئوکلاسیک و ... متغیرهای سرمایه انسانی و تجارت برگزیده شدند. داده ها در مدل به صورت لگاریتمی وارد شده‌اند. مدل اقتصاد سنجی تحقیق حاضر با توجه به تئوری های آزادی اقتصادی، رشد اقتصادی و فساد به صورت رابطه (۱) است.

$$RGDP_t = \alpha_0 + \alpha_1 RGDP_{t-1} + \alpha_2 CRUP_t + \alpha_3 FR_t + \alpha_4 CRUP_t \times FR_t + \alpha_5 \sum Cont_t + \delta_t \quad (۱)$$

جدول ۱. متغیرهای تحقیق
مأخذ: یافته‌های پژوهش

Table 1. Research variables
Source: Research findings

متغیر	نماد متغیر	اسم متغیر	تعریف و اندازه گیری	منبع
وابسته	RGDP	رشد اقتصادی	به منظور سنجش رشد اقتصادی با استفاده از سرانه رشد تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت اندازه گیری شد.	WDI
مستقل	CRUP	فساد	تعریف فساد یک نوع خلاف کاری است که توسط فردی که مسئولیت و اقتدار دارد، اغلب برای به دست آوردن منافع شخصی اش به انجام می‌رسد. این شاخص با توجه به منابع بین المللی موسسه فریز سنجیده شد.	موسسه فریز
مستقل	FR	آزادی اقتصادی	آزادی اقتصادی یا حق آزادی اقتصادی نشان‌دهندهٔ قابلیت اعضای یک جامعه برای انجام کنش‌های اقتصادی است. آزادی اقتصادی بر اساس ۱۲ عامل کمی و کیفی اندازه‌گیری می‌شود که در چهار دسته اصلی حاکمیت قانون (حقوق مالکیت، یکپارچگی دولت، کارآیی قضایی)، اندازه دولت (مخارج دولت، بار مالیاتی، بهداشت مالی)، کارایی نظارتی (آزادی تجارت، آزادی کار، آزادی پولی) و بازارهای آزاد (آزادی تجارت، آزادی سرمایه‌گذاری، آزادی مالی) دسته‌بندی‌شده‌اند. هر یک از ۱۲ آزادی اقتصادی در این گروه‌ها در مقیاس صفر تا ۱۰۰ درجه‌بندی می‌شوند. نمره کلی یک کشور از میانگین این ۱۲ آزادی اقتصادی حاصل می‌شود. این شاخص با استفاده از دادههای موجود در بانک جهانی اندازه گیری شد.	WDI

کنترلی	Controls		نیروی کار(جمعیت فعال شاغل)، تورم(شاخص CPI)، سرمایه (سرمایه ثابت)، سرمایه انسانی (HDI) و درجه بازبودن تجاری (مجموع صادرات و واردات به تولید ناخالص داخلی)	WDI

۲-۴- روش تخمین و آزمون‌ها

روش تخمین حداقل مربعات وزن دهی شده و روش گشتاورهای تعمیم یافته با داده های سری زمانی می‌باشد. در نهایت برای بررسی استحکام نتایج نیز رابطه بلندمدت و کوتاه مدت و ECM در روش ARDL نیز بررسی شد. یکی از پیش شرطهای بسیار مهم در برآورد الگوهای اقتصادی که دارای سریهای زمانی هستند، وجود ایستایی یا همان نبودن ریشه واحد است. در تحقیق حاضر به منظور سنجش مانایی متغیرها از آزمون دیکی فولر[7] استفاده شد. در این آزمون فرض صفر این است که داده‌ها مانا نیستند و برای فرض صفر، لازم است که مقدار p-value کمتر از ۰/۰۵ باشد.

کاربرد روش GMM اولین بار توسط کاسلی و همکاران (۱۹۹۶) انجام شد. آنها از این روش برای برآورد مدلهای رشد اقتصادی استفاده کردند. کاربرد روش GMM در داده-های سری زمانی مزیتهای فراوانی چون وارد کردن ناهمسانی فردی و اطلاعات بیشتر و حذف تورش‌های موجود در رگرسیونهای مقطعی را دارا می‌باشد؛ که منجربه ایجاد تخمینهای دقیقتر، کاراتر و دارای همخطی کمتر می‌شود. به‌طورکلی روش GMM پویا نسبت به روش-های دیگر مزایای زیر را دارد: ۱-حل مشکل درونزا بودن متغیرهای نهادی: یکی از مزیتهای مهم این روش این است که تمام متغیرهای غیرهمبسته با جزء خطا میتوانند به‌طور بالقوه یک متغیر ابزاری باشند(Greene, 2000). ۲- کاهش همخطی: کاربرد متغیرهای وقفه‌دار وابسته منجربه از بین رفتن همخطی در مدل می‌شود. ۳-حذف متغیرهای ثابت در طول زمان: با استفاده از این روش میتوان بسیاری از عوامل اثرگذار مانند فرهنگ، قومیت، مذهب و ... را، که ثابت بوده اما اثرات زیادی بر سطح رشد و توسعه کشور دارند را حدف نمود. چراکه از منظر بالتاجی[8] وجود چنین متغیرهایی در مدل منجر به ایجاد تورش در تخمین مدل می‌شود و باید با تفاضل گیری این متغیرها را حذف نمود. و ۴-افزایش بعد زمانی متغیرها: استفاده از بعد زمانی سری زمانی این امکان را ایجاد می‌کند که اثرگذاری همه عوامل مهم و غیرقابل مشاهده که در طی زمان ثابت بوده و منجربه تفاوتهایی در درآمد

[7] Dickey-Fuller
[8] Baltagi

سرانه و رشد اقتصادی می‌شوند؛ در مدل لحاظ شود (Hsiao, 1986). روش ARDL نیز به دلیل تفکیک اثرات بلندمدت، کوتاه مدت و ECM و ترکیب متغیرهای I(0)و I(1) دارای مزیت است.

۵- نتایج تحقیق

در ابتدا نتایج توصیفی متغیرهای تحقیق مرور می شود. به منظور اندازه‌گیری و سنجش فساد از شاخص **CPI** استفاده شد که این شاخص یک مقیاس از ۰ تا ۱۰۰ برای هر کشور متفاوت بوده که بیانگر بالاترین سطح فساد و کمترین سطح فساد است. در جدول (۴-۱) آمار توصیفی پس از پردازش داده‌های جمع‌آوری شده ارائه شده است. با توجه به جدول ۲ می‌توان بیان داشت که در طی سالهای ۱۳۵۷ تا ۱۴۰۱ متوسط رشد اقتصادی برابر با ۲/۷ بود و کمترین میزان رشد اقتصادی برابر با ۲۳/۲- بود. متوسط شاخص فساد نیز برابر با ۲۷/۶۷ بود که بیانگر وضعیت فساد زیاد در طی زمان بررسی بود. میانگین آزادی اقتصادی در کشور در طی سال‌های مورد بررسی نیز برابر با ۵/۵۳ بود که بیشترین مقدار آزادی اقتصادی برابر با ۶/۱۵ بود. متوسط شاخص توسعه انسانی برابر با ۰/۷۷ بود و متوسط میزان تورم ۱۸/۴ درصد بوده که بالاترین میزان تورمی در طی سالهای مورد بررسی برابر با ۴۹/۴ درصد بود. نرخ سرمایه گذاری نیز دارای میانگین ۶/۶۹ بود. این نتایج ارتباط توصیفی معکوس رشد اقتصادی و آزادی اقتصادی و فساد را در آمار اولیه نشان می‌دهد

جدول ۲.نتایج توصیفی متغیرهای تحقیق

مأخذ: یافته های پژوهش

Table 2. Descriptive results of research variables

Source: Research findings

متغیر	نماد	میانگین	انحراف معیار	کمینه	بیشینه
رشد اقتصادی	RGDP	۳.۱	۴۲.۰	۳۲.-۲۷	۹۷.۲۶
فساد	CPI	۲۷.۶۷	۷۲.۶	۱۸	۳۴
آزادی اقتصادی	FR	۵.۵۳	۸۳.۰	۰۳.۴	۱۵.۶
شاخص توسعه انسانی	HDI	۷۷.۰	۰۲۶.۰	۱۵.۰	۳۴.۱
تورم	INF	۱۸.۴	۴۳.۵	۹	۴.۴۹
نرخ سرمایه گذاری	FDI	۶۹.۶	۵۹.۲	۱۸.۰	۵۶.۷

در ادامه نتایج استنباطی و تخمین مدل به روش‌های سنجی ارائه می‌گردد. پیش از تخمین مدل تحقیق حاضر آزمون مانایی روی متغیرهای تحقیق انجام شد. یکی از پیش شرط‌های بسیار مهم در برآورد الگوهای اقتصادی که دارای سریهای زمانی هستند، وجود ایستایی یا

نبود ریشه واحد است. با توجه به **جدول ۲** در سطح ۹۵ درصد می‌توان اطمینان داشت که لگاریتم متغیرهای رشد اقتصادی، فساد و آزادی اقتصادی در سطح مانا قرار دارند. با این وجود لگاریتم متغیر شاخص توسعه انسانی و نرخ سرمایه گذاری در سطح نامانا بودند.

جدول ۳. نتایج آزمون ریشه واحد دیکی فولر تعمیم یافته متغیر ها
مأخذ: یافته‌های پژوهش

Table 3. Results of the generalized Dickey-Fuller unit root test of the variables
Source: Research findings

متغیرها	RGDP	LCPI	LFR	LHDI	LINF	LFDI
مدل دارای عرض از مبدا و روند	-۱۱.۳۲	-۶.۵۷	۲۹.۴۶	۰.۸۹۶	۱۴.۰۳	۵.۶۱
Prob	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۴۷۲	۰.۰۰۰	۰.۲۳
مدل با عرض از مبدا و بدون روند	-	-	-	۱۲.۲۹	-	۵.۵۸
Prob	-	-	-	۰.۱۳۶	-	۰.۲۵۶
مدل بدون عرض از مبدا و روند	-	-	-	۱۱.۰۸	-	۵.۳۶
Prob	-	-	-	۰.۰۹۹	-	۰.۱۹۴
نتیجه	مانا.	مانا.	مانا.	نامانا.	مانا.	نامانا.

برای متغیرهای که نامانا بودند لازم است آزمون دیکی فولر تعمیم یافته در تفاضل مرتبه اول آنها انجام شود. نتایج این آزمون در **جدول ۴** ارائه شده است. براساس آن دو متغیر شاخص توسعه انسانی و نرخ سرمایه گذاری در تفاضل مرتبه اول خود مانا بودند.

جدول ۴.نتایج آزمون مانایی در تفاضل اول متغیرها
مأخذ: یافته های پژوهش

Table 4. Results of the stationarity test in the first difference of the variables
Source: Research findings

متغیرها	LHDI	LFDI
آماره برای مدل دارای عرض از مبدا و روند	۱۲.۵۶	۷۲.۵
Prob	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰

در ادامه با وجود متغیرهای فساد و آزادی اقتصادی و اثرات تعاملی آن به عنوان متغیرهای مستقل، اثر آنها بر متغیر رشد اقتصادی بررسی می شود.

جدول ۵.نتایج تخمین اثر فساد و آزادی اقتصادی بر رشد اقتصادی به روش حداقل مربعات تعمیم یافته
مأخذ: یافته‌های پژوهش

Table 5. Results of estimating the effect of corruption and economic freedom on economic growth using the GLS method.
Source: Research findings

متغیرها	ضریب	سطح معناداری
مقدار ثابت	۰.۹۴۲۱	۰.۰۰۱
آزادی اقتصادی	۱.۵۲۳	۰.۰۰۸
فساد	-۰.۰۳۷۱	۰.۰۱۷
وقفه فساد$_{t-1}$	۰.۰۲۴۶	۰.۰۶۹
آزادی اقتصادی*فساد	۰.۰۰۱۶	۰.۰۰۱
نرخ سرمایه گذاری	۰.۱۰۳۹	۰.۰۰۰
شاخص توسعه انسانی	۰.۰۸۹۱	۰.۰۷۳
نرخ تورم	۰.۰۳۶۴	۰.۲۹۴

نتایج تخمینGLS رابطه بین فساد و رشد اقتصادی و بررسی اثر تعامل آزادی اقتصادی و فساد روی رشد اقتصادی در **جدول ۵** تدوین شده است. نتایج نشان می دهد که ضرایب فساد ادراک شده منفی (۰٫۰۳-) و آزادی اقتصادی مثبت (۱٫۵) و معنادار هستند. همچنین اثر تعاملی (ضربی) دو متغیر فساد و آزادی اقتصادی بر رشد اقتصادی مثبت (۰٫۰۰۱) می‌باشد و نشان می‌دهد، آزادی اقتصادی با افزایش شفافیت می‌تواند اثرات منفی فساد را کاهش دهد. درواقع نتایج بیانگر این هستند که آزادی اقتصادی بر رابطه فساد و رشد اقتصادی اثر تعدیل‌کننده دارد. این یافته‌ها با نظریه‌های اقتصادی مانند نظریه رشد درون‌زا و تئوری‌های شفافیت همخوانی دارد که تأکید بر اهمیت نهادهای قوی و شفافیت در کاهش اثرات منفی فساد دارند (Acemoglu & Robinson, 2022) . همچنین، اثر تعاملی فساد و آزادی اقتصادی نشان می‌دهد که آزادی اقتصادی می‌تواند اثرات منفی فساد را تعدیل کند، که این امر به‌ویژه در ادبیات توسعه اقتصادی مورد تأکید قرار گرفته است (Kaufmann & Kraay, 2002). ضرایب در جدول نیز بیانگر میزان اهمیت متغیر در سیاستگذاری اقتصادی است که هرچه مقدار آن بیشتر باشد نشان دهنده اهمیت بیشتر آن است. نسبت به متغیرهای دیگر ضریب آزادی اقتصادی بیشتر بوده که بیانگر نقش پررنگ و بااهمیت آزادی اقتصادی در افزایش و ارتقا رشد اقتصادی است. نتایج سایر متغیرها نیز نشان می‌دهد که اثر تورم بر رشد اقتصادی مثبت و غیرمعنادار، اثر شاخص توسعه انسانی بر رشد

اقتصادی مثبت و معنادار در سطح ۱۰درصد و اثر نرخ سرمایه‌گذاری نیز مثبت و معنادار بوده است. نتایج آزمون فروض کلاسیک در مورد اثر آزادی اقتصادی بر رابطه بین فساد و رشد اقتصادی در **جدول ۶** ارائه شده است. براساس آن آماره آزمون همسانی واریانس‌ها برابر با ۴/۸۱۲ بود که در سطح احتمال ۰/۰۵ همسانی واریانس‌ها تایید شد. آزمون جارک برا و احتمال بالای ۰/۰۵ باقیمانده‌ها نیز نشان داد جملات خطا به صورت نرمال توزیع شده‌اند. همچنین نتایج آزمون دوربین واتسن نشان دهنده عدم خودهمبستگی باقیمانده‌ها می باشد.

جدول ۶. نتایج آزمون فروض کلاسیک فروض کلاسیک
مأخذ: یافته‌های پژوهش

Table 6. Results of testing classical assumptions Classical assumptions
Source: Research findings

فروض کلاسیک	نوع آزمون	آماره آزمون	Prob	نتیجه
همسانی واریانس	آرچ	۸۲.۴	۰.۰۸۲	تایید
همبستگی باقیمانده ها	DW	۲.۰۱	شاخص بین ۱.۵ و۲.۵ است	عدم تایید
نرمال بودن باقیمانده‌ها	Jarque-Bera	۱.۰۱	۰.۲۵	تایید

در ادامه **جدول ۷** نتایج برآورد اثرات متغیرهای فساد و آزادی اقتصادی و دیگر متغیرهای کنترلی مانند تورم، شاخص توسعه انسانی و نرخ سرمایه گذاری بر سطح رشد اقتصادی کشور با روش GMM دو مرحله‌ای را نشان داده است. بر مبنای آن میتوان دریافت که ضریب فساد همانطور که انتظار میرفت منفی بوده و در سطح احتمال ۵ درصد باید اذعان نمود که فساد تاثیر منفی و معنادار بر رشد اقتصادی کشور دارد. ضریب آزادی اقتصادی مثبت است که در سطح احتمال ۵ درصد نتایج حاکی از تاثیر مثبت آزادی اقتصادی بر رشد اقتصادی کشور است. همچنین، تاثیر متغیر کنترلی شاخص توسعه انسانی بر رشد اقتصادی معنادار نبود. اما برای دو متغیر کنترلی تورم (منفی) و نرخ سرمایه گذاری (مثبت) مشخص گردید که این دو متغیر تاثیر معناداری بر رشد اقتصادی دارند.

جدول ۷. نتایج برآورد الگو به روش *GMM* دو مرحله ای
مأخذ: یافته‌های پژوهش

Table 7. Results of model estimation using the two-stage GMM method.
Source: Research findings

متغیرها	ضرایب	مقدار آماره t	ارزش احتمال

Log (RGDP)	۰.۸۴۲۱	۱۳.۳۶	۰.۰۰۰
Log (CPI)	-۰.۳۲۵۶	-۷.۴۷	۰.۰۰۰
Log (FR)	۰.۲۹۴۳	۲۲.۳۴	۰.۰۰۱
Log (CPI*FR)	۰.۰۱۵۳	۱۰.۷۲	۰.۰۰۱
Log (HDI)	۰.۵۳۹۴	۱۴.۶۳	۰.۰۵۲
Log (INF)	-۰.۰۰۴۲	۱۲.۴۲	۰.۰۰۰
Log (FDI)	۰.۰۲۷۵	۴.۵۱	۰.۰۰۴
Cons	۱.۵۴۹۱	۱۶.۲۴	۰.۰۰۰

متغیرهای ابزاری استفاده شده همان پیش بینی متغیرهای مستقل در بوده‌اند. به منظور مشخص بودن معادله از آماره آزمون سارگان-هانسن استفاده شد. براساس نتایج این آزمون متغیرهای ابزاری به کار رفته در تخمین مدل از اعتبار لازم برخودار هستند و فرض صفر که به معنی مشخص بودن معادله رد نمی‌شود. لذا استفاده از متغیرهای ابزاری به منظور کنترل همبستگی میان متغیرهای توضیحی و جملات اختلال در الگو ضروری و لازم است (**جدول ۸**).

جدول ۸. نتایج آزمون سارگان-هانسن
مأخذ: یافته های پژوهش

Table 8. Sargan-Hansen test results
Source: Research findings

شرح	مدل
مقدار آماره H آماره X^2	۲۰.۴۳
درجه آزادی	۴
سطح احتمال	۰.۳۴۹

۶- استحکام نتایج

برای بررسی استحکام نتایج، متغیرهای کنترلی مدل تغییر کرد و همچنین از روش **ARDL** به دلیل وجود متغیرهای با سطح مانایی متفاوت و همچنین تفکیک اثرات بلندمدت مدل استفاده شد. نتایج مدل بلندمدت مشابه نتایج تصحیح خطال بود، لذا جهت صرفه جویی، تنها نتایج **ECM** مدل های مختلف **ARDL** به صورت زیر ارائه **جدول ۹** است:

جدول ۹. نتایج **ECM** مدل **ARDL** تحقیق
مأخذ: یافته‌های پژوهش

Table 9. ECM results of the ARDL research model
Source: Research findings

متغیر	نماد	مدل اول	مدل دوم	مدل سوم
		ضریب	ضریب	ضریب
ضریب تصحیح خطا	**Ecm**	۰.۴۵**	-۰.۳۱**	-۰.۲۸**
شاخص ادراک فساد	**Log (CPI)**	-۰.۳۱***	-۰.۲۹**	-۰.۱۸**
شاخص آزادی اقتصادی	**Log (FR)**	۰.۳۰***	۰.۰۵**	۰.۱۳*
فساد و آزادی اقتصادی	**Log (CPI*FR)**	۰.۰۵**	۰.۰۲**	۰.۰۱**
شاخص نیروی کار	**Log (L)**	۰.۴۱**	۰.۱۰*	-۰.۱۲**
تورم	**Log (INF)**	-	-۰.۱۲**	-
سرمایه گذاری خارجی	**Log (FDI)**	-	۰.۱۵**	-
سرمایه	**Log(C)**	۰.۲۵**	-	-۰.۰۹**
درجه بازبودن تجاری	**L(T)**	-	-	-۰.۰۱**
عرض از مبدا	**C**	۰.۰۱	۰.۱۵*	۰.۱۶**

علامت های *،**و*** به ترتیب بیانگر معناداری ضرایب با خطاهای به ترتیب ۰.۱۰، ۰.۰۵ و ۰.۰۱ می‌باشد.

نتایج مدل ECM مدل ARDL نشان می‌دهد که ضریب تصحیح خطا در هر سه مدل **جدول ۹** در سطح خطای ۰٫۰۵ معنادار بوده و دارای ضریب منفی به معنی وجود رابطه بلندمدت می‌باشد. نتایج این مدل ها نیز منطبق بر نتایج روش های تخمین GLS و GMM نیز بیانگر اثر منفی فساد بر رشد اقتصادی ایران و اثر مثبت آزادی اقتصادی و همچنین اثر مثبت تعاملی آزادی اقتصادی و فساد بر رشد اقتصادی ایران می‌باشد. نتایج این مدل‌ها بیانگر استحکام نتایج تحقیق با وجود متغیرهای کنترلی متفاوت و همچنین روش تخمین متفاوت می‌باشد. آزمون های باند، وجود رابطه بلندمدت و فروض کلاسیک برای مدل های ARDL انجام شده و نتایج را تایید می‌کنند.

۷- نتیجه‌گیری و پیشنهادها

تحقیق حاضر با هدف اصلی بررسی رابطه بین فساد و رشد اقتصادی و اثر تعدیل گر آزادی اقتصادی بر این رابطه در اقتصاد ایرن انجام گرفت. بدین منظور داده‌های مورد نیاز از سایت جهانی، مرکز آمار ایران و سازمان فریزر در طی سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۴۰۱ جمع‌آوری شد. در

این مسیر از روش های اقتصاد سنجی GLS و GMM استفاده شد. جهت استحکام نتایج نیز روش ARDL و تفسیر ضریب تصحیح خطای ECM با وجود متغیرهای کنترلی متفاوت استفاده شد. براساس نتایج تحقیق اثر فساد و آزادی اقتصادی به ترتیب بر رشد اقتصادی، منفی و مثبت است. همچنین نتایج بیانگر این امر بود که آزادی اقتصادی بر رابطه بین فساد و رشد اقتصادی تعدیل‌کننده با ضریب مثبت بود. این امر بدین معنی است آزادی اقتصادی به عنوان متغیر تعدیل‌گر بر رابطه بین فساد و رشد اقتصادی نشان می‌دهد زمانی که فساد موجب کاهش رشد اقتصادی می‌شود، می‌توان با درنظر گرفتن آزادی اقتصادی بیشتر، اثر مخرب فساد بر رشد اقتصادی را کنترل و کاهش داد. لذا دولت می‌تواند با افزایش سطح آزادی اقتصادی و ایجاد زمینه‌های مناسب سرمایه‌گذاری و امنیت مالی، سطح فساد و اثرات مخرب آن را کنترل نماید. این امر با نتایج حسنی مقدم و همکاران (۱۴۰۰) و مالنسکا و پووا (۲۰۲۱) و همچنین مطالعات عجم اوغلو و رابینسون (۲۰۲۲) و کوفمن و کری (۲۰۰۲) و تئوری های حکمرانی خوب و توسعه اقتصادی همسو و همراستا است.

نتایج روش حداقل مربعات تعمیم یافته و GMM دو مرحله‌ای نیز نشان دادند که تاثیر فساد بر رشد اقتصادی در سطح ۵ درصد معنادار بوده و علامت ضریب آن منفی بود. لذا دولت می‌تواند با نظارت و کنترل فساد در بخش‌های اقتصادی کشور منجر به کاهش فساد مخصوصا در فساد اداری در کشور شد و موجب ارتقاء رشد اقتصادی شود. این نتایج منطبق بر بسیاری مطالعات همچون هوینارو و همکاران (۲۰۲۰) و فرضیه فساد به‌عنوان شن در بین چرخ دهنده‌ی رشد و توسعه اقتصادی می‌باشد. همچنین اثر آزادی اقتصادی بر رشد اقتصادی در این مدل نیز معنادار و مثبت بود. با توجه به تحقیقات پیشین می‌توان بیان داشت که آزادی اقتصادی به منزله کاهش مداخله جویانه نقش دولت در اقتصاد کشور، حاکمیت قانون، حفظ حقوق مالکیت، آزادی کسب و کار و تجارت خارجی و حذف بروکراسی پیچیده اداری است؛ بنابراین آزادی اقتصادی از طریق تحریک کسب و کارهای نوپا و یا فعالیت های کارآفرینی منجر به رشد اقتصادی بالاتر در کشور می‌شود. این نتایج با یافته‌های پالاش و همکاران (۲۰۱۸) و حیدری و همکاران (۱۳۹۳) همسو بود. نتایج مدل های ARDL و تصحیح خطای ECM نیز در راستا با مدل های قبلی، استحکام نتایج را تایید کرد.

با توجه به تاثیر منفی فساد بر رشد اقتصادی کشور می‌توان پیشنهاد کرد که فساد اداری در بخش‌های دولتی و خصوصی اقتصادی کنترل گردد و نظارت بر آن توسط دولت صورت پذیرد تا اثر فساد کنترل شده و موجبات رشد اقتصادی فراهم آید. نتایج نشان داد که آزادی اقتصادی یک متغیر تعدیل‌گر بوده و بر رابطه فساد و رشد اقتصادی تاثیرگذار است. لذا پیشنهاد می‌شود زمینه‌های آزادی اقتصادی در کشور ایجاد شده و معاملات تجاری

آسانتر شده، که علاوه بر اثرات مسقیم مثبت خود می‌تواند فساد را کنترل کرده که این امر به نوبه خود موجب رشد اقتصادی کشور شود. با توجه به وجود اثرمثبت معنادار متغیر تعاملی فساد و آزادی اقتصادی بر رشد اقتصادی و تعدیل کنندگی متغیر ازادی اقتصادی بر رابطه فساد و رشد اقتصادی، توصیه می شود شاخص ها و زیرشاخص های آزادی اقتصادی مورد توجه قرار گیرد تا علاوه بر اثرات مستقیم خود بر اقتصاد کشور، بتواند با اثرات غیرمستقیم خود اژدهای فساد را تاحدی کنترل کند. در ادامه این مطالعه، مقایسه مدل‌های مختلف اقتصاد سنجی پانلی و VAR به منظور بررسی اثر فساد مالی و آزادی اقتصادی بر رشد اقتصادی، بررسی نقش بوروکراسی و اندازه دولت به عنوان یک متغیر تعدیل گر در رابطه بین فساد و رشد اقتصادی و بررسی مطالعه به صورت مجموعه کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته و... توصیه می‌گردد.

Acknowledgments: Acknowledgments may be made to individuals or institutions that have made an important contribution.

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

Funding: This article is part of a master's thesis that was financially supported by the Vice Chancellor for Research of Shahid Chamran University of Ahvaz through Grant No. .....

Reference

Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2022). The role of institutions in economic growth: A historical perspective. *Journal of Economic Growth*, 27(1), 1-30. https://doi.org/10.1007/s10887-022-09234-5

Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, J. A. (2005). Institutions as a fundamental cause of long-run growth. *Handbook of Economic Growth*, 1, 385-472. https://doi.org/10.1016/S1574-0684(05)01012-9

Addi, H. M., & Abubakar, A. B. (2024). Investment and economic growth: do institutions and economic freedom matter?. *International Journal of Emerging Markets*, *19*(4), 825-845.

Alshubiri, F., Jamil, S. A., & Fekir, S. (2024). Corruption control, government effectiveness and banking stability: does corruption grease or sand the wheels?. *Journal of the Knowledge Economy*, *15*(1), 2656-2681.

Amiri, H., Nowrozi Amouqin, F., and Pirdade Biranvand, M. (2017). Investigating economic freedom on economic growth with a

resistance economic approach (case study: countries in the region). Economic Journal, (5) 6, 5-30. (In Persian).

Ansari Samani, H., & Alizadeh, N. (2019). Economic Freedom and Growth: Comparison of Middle Eastern and European Union Countries. *Iranian Economic Development Analyses*, *7*(1), 181-207. (In Persian).

Arabi, S. H., Goudarzi Farahani, Y., & ebrahiminejad, A. A. (2021). Measuring the Impact of Economic Freedom on Income Inequality in Iran's Economy, Theoretical Analysis and Experimental Verification. *Journal of Iran's Economic Essays (JIEE)*, *18*(36), 69-86. (In Persian).

Asteriou, D., Pilbeam, K., & Tomuleasa, I. (2021). The impact of corruption, economic freedom, regulation and transparency on bank profitability and bank stability: Evidence from the Eurozone area. *Journal of Economic Behavior & Organization*, *184*, 150-177.

Bardhan, P. K. (1997). *Democracy and development: A complex relationship*. Law and Economics Programme, Faculty of Law, University of Toronto.

Boly, A. & Gillanders, R. (2018). Anti-corruption policy making, discretionary power and institutional quality: An experimental analysis, Journal of Economic Behavior & Organization, 152: 314-327.

Borja, K. (2020). Remittances, corruption, and human development in Latin America. *Studies in Comparative International Development*, *55*(3), 305-327.

Cieślik, A. & Goczek, Ł. (2018). Control of corruption, international investment, and economic growth–Evidence from panel data, World Development, 103: 323-335.

Del Angizan, S., Karimi, M.Sh., Khabadi, Z. (2012). The effect of the financial corruption perception index on economic growth based on inter-country differentiation in the field of economic freedom with the method of generalized moments (GMM). Economic Sciences, 7(24), 161-186. (In Persian).

Dimakou, O. (2015). Bureaucratic corruption and the dynamic interaction between monetary and fiscal policy. European Journal of Political Economy, 40: 57-78.

Dincer, O., & Teoman, O. (2019). Does corruption kill? Evidence from half a century infant mortality data. Social Science & Medicine, 1, 332-9.

Greene, W. H. (2000). Econometric analysis 4th edition. *International edition, New Jersey: Prentice Hall*, 201-215.

Gründler, K., & Potrafke, N. (2019). Corruption and economic growth: New empirical evidence. *European Journal of Political Economy*, *60*, 101810.

Hasanimoghadam, R., Farhang, A., Abounoori, A., & Mohammadpour, A. (2021). The effect of corruption control and economic policies on economic growth in the Middle East and North Africa (MENA). *Journal of Econometric Modelling*, *6*(4), 61-91. (In Persian).

Heidari haratemeh, M. (2022). Investigating the Impact of Corruption on Investment and Economic Growth. *Iranian Pattern of Progress*, *10*(2), 27-47. (In Persian).

Heidari, H., Alinazhad, R., Mohseni Zonozi, S. J., & Jahangirzadeh, J. (2014). An Investigation of Corruption and Economic Growth Nexus: Some Evidence from D-8 Countries. *Economics Research*, *14*(55), 157-183. (In Persian).

Hoinaru, R., Buda, D., Borlea, S. N., Văidean, V. L., & Achim, M. V. (2020). The impact of corruption and shadow economy on the economic and sustainable development. Do they "sand the wheels" or "grease the wheels"?. *Sustainability*, *12*(2), 481.

Hsiao, C. (1986) *Analysis of Panel Data*, Cambridge University Press.

Jafari Samimi, A. & Salehi, A. (2012). The effect of economic freedom indicators on financial corruption in developing countries with emphasis on Iran. Business Reviews, 60, 1-14. (In Persian).

Kafash, M., & Sadeghi, M. (2019). An Analysis of Guarantees of Economic Freedom in Iran's Public Law System, with Emphasis on the Five-Year Social, Cultural And Economic Development Plans. *Iranian Journal of Trade Studies*, *24*(93), 249-259. (In Persian)

Kargin-Akkoc, G., & Durusu-Ciftci, D. (2024). The Interrelationship Between Corruption, Economic Growth, and Trade: Do They Grease or Sand Each Other's Wheels?. *Journal of Quantitative Economics*, *22*(4), 977-999.

Khodabakhshi, A., and Sulaimanpour, Z. (2015). The role of human capital corruption in the administrative sector of economic growth and development: causes, consequences, National University Conference, Development Axis, Torbat Heydarieh. (In Persian).

Khodaparast Mashhadi, M., Fallahi, M.A., & Ariana, A. (2013). Investigating the effect of social capital and economic freedom on Iran's economic growth. Macroeconomics Research Letter, 9(17), 3-3. (In Persian).

Lakshmi, G., Saha, S. & Bhattarai, K. (2021). Does corruption matter for stock markets? The role of heterogeneous institutions, Economic modelling, 94: 386-400.

Leite, N. S., Lucio, F. G. C., & Ferreira, R. T. (2019). Long-term effects of corruption control and economic freedom on economic growth. *Theoretical Economics Letters*, *9*(8), 2965-2974.

Loasby, B. (2002). *Knowledge, institutions and evolution in economics*. Routledge.

Mahmoudinia, D., & Amroabadi, B. S. (2023). Good governance and financial crises: a global evidence. Global Business and Economics Review, 29(2), 181-211.

Malanski, L. K. & Póvoa, A. C. S. (2021), Economic growth and corruption in emerging markets: Does economic freedom matter?, International Economics, 166: 58-70.

Malanski, L. K., & Póvoa, A. C. S. (2021). Economic growth and corruption in emerging markets: does economic freedom matter?. *International Economics*, *166*, 58-70.

Mauro, P. (2006). World bank researchers and the study of corruption. *Brown J. World Aff.*, *13*, 67.

Mohamadifar, N., & Sadeghi amroabadi, B. (2020). Analysis of the Interactive Effects of Good Governance and the Rentier state on the Political Instability of OPEC Member States by GMM. *Journal Of Economics and Regional Development*, *27*(19), 165-196. doi: 10.22067/erd.2021.18817.0. (In Persian).

Mohseni Zonouzi, S. J., Hekmati Farid, S., & Talebpour, S. (2017). The Impact of Corruption and Liquidity Control on Economic Growth in Selected Developing Countries. *Journal of Economics and Modeling*, *7*(28), 85-106. (In Persian).

Mottaqi, S., Mansouri, N. and Abroud, A. (2024). Analytical study of the impact of economic freedom on economic growth in selected developed and developing countries. Regional Economics and Development. (1)29, 169-140. (In Persian).

Murshed, M., & Mredula, F. (2018). Impacts of corruption on sustainable development: a simultaneous equations model estimation approach. Journal of Accounting, Finance and Economics, 8(1), 109-133.

Ojeka, S., Adegboye, A., Adegboye, K., Umukoro, O., Dahunsi, O. & Ozordi, E. (2019). Corruption perception, institutional quality and performance of listed companies in Nigeria, Heliyon, 5(10): e02569.

Olsson, O., & Hibbs, D. A. (2023). Corruption, governance, and economic performance: A global analysis. *World Development*, 152, 104-120. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2022.104120

Özşahin, Ş. & Üçler, G. (2017). The consequences of corruption on inflation in developing countries: Evidence from Panel Cointegration and Causality Tests, Economies, 5(4): 49.

Palash, W. (2018). Rapid economic growth versus inclusive corruption: The impact of corruption on sustainable development in Bangladesh. 12-135.

Pulido, N. R., Poveda, A. C. & Carvajal, J. E. M. (2020). Corruption and instutitions: An analysis for the Colombian case. Heliyon, 6(9): e04874.

Sadeghi Amroabadi, B. (2021). Analysis of the Effects of Democracy and Free Trade on Factor Earnings in Iran. Journal of Economic Research (Tahghighat-E-Eghtesadi), 55(4), 915-939. (In Persian).

Sadeghi amroabadi, B., & shahbazi, N. (2021). Analysis the nonlinear relationship between economic corruption and economic security in Iran. *The Journal of Economic Studies and Policies*, *8*(2), 198-225. doi: 10.22096/esp.2022.137608.1421. (In Persian).

Saha, S. and Sen, K. (2019), The corruption–growth relationship: does the political regime matter?, Journal of Institutional Economics, 17(2): 243-266.

Sahnoun, M., & Abdennadher, C. (2020). Education and corruption: A stochastic frontier analysis: Evidence from developed and developing countries. *Journal of the Knowledge Economy*, *11*, 968-981.

Salahmanesh, A. , arman, A. and alaei, R. (2021). Examining the effect of economic freedom on financial development. *Quarterly Journal of Quantitative Economics (JQE)*, *18*(3), 65-98. doi: 10.22055/jqe.2019.28798.2048

Sameti, M., Shahnazi, R., & Deghan Shabani, Z. (2006). Effects of Economic Freedom on Fiscal Corruption. *Iranian Journal of Economic Research*, *8*(28), 87-105.

Sami, M. Sadeghi Amroabadi, B. and Baktash, F. (2025). Asymmetric effects of exchange rate uncertainties on social welfare and economic growth of developing Islamic countries: Application of the recurrent neural network model and the PNARDL model. Iranian Social Development Studies, 2(17), 169-189. (In Persian).

Sepherdoost, H. & Barchisian, A. (2016). A Study of Indirect Corruption's Effect Channels on Economic Growth; Using Corruption Perception

Index. *Quarterly Journal of Quantitative Economics*, *13*(1), 1-29. (In Persian).

Shaghaghi shahri, V. (2020). Decentralization, Corruption and Economic Growth (Case Study: Oil Exporting Countries). *Journal of Economic Research (Tahghighat- E- Eghtesadi)*, *55*(3), 689-715. (In Persian).

Singh, D., & Gal, Z. (2020). Economic freedom and its impact on foreign direct investment: Global overview. *Review of Economic Perspectives*, *20*(1), 73-90.

Thach, N. N., & Ngoc, B. H. (2021). Impact of economic freedom on corruption revisited in ASEAN countries: a Bayesian hierarchical mixed-effects analysis. *Economies*, *9*(1), 3.

Yari Fard, R. & Noorian, S. (2015). Corruption and money laundering. The 4th International Conference on New Sciences in Management, Economics and Accounting, Berlin, Germany. (In Persian).

Zahed Gharavi, M., Karimi, S., Elmi, Z. & Gilak Hakim'abadi, M. T. (2019). The Effect of Corruption on the Growth of the Iran's Economy: A Talent Allocation Approach. *Journal of Iran's Economic Essays (JIEE)*, *16*(32), 269-296. (In Persian).

Zeidizade, S. (2012). Examining Effect of Government Size on Corruption; With Emphasis on the Role of Democracy in MENA. *Journal Of Economics and Regional Development*, *19*(3), 48-74. (In Persian).